

Theoretical Foundations and Models of European Integration

UDC: 94(4):341.17EU

DOI: <https://doi.org/10.15421/172498>**Borysova Olga**Dr. Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0003-0875-9065>, utraesus@ukr.net**Rudnik Denys**Ph.D., Senior Lecturer, <https://orcid.org/0000-0002-8712-3606>, denisrudnik@ukr.net*Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy"
of the Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine)*

Abstract

Relevance. The Ukraine's path to the European Union requires a study of the leading "schools" of European integration for understanding the attitude of the leading EU-countries to the chances of candidate countries from Central and Eastern Europe for full and comprehensive entry.

The purpose of the research is to determine the leading models of European integration, which was developed by theorists and practitioners of public administration of Great Britain, France and Germany in the second half of the 20th century.

Results. Authors of the article, based on the analysis of the works of the German political scientist, Professor Wolfgang Theodor Wessels and other scientific literature, reveal the theoretical and methodological foundations of the understanding and research of European integration processes. Variants ("schools") of European integration are studied, models of the development of the European Union are analyzed. The article emphasizes that unlike the previous times, when the theory of European integration was ahead of practice, today practice is ahead of theory. And now the time has come for new theories and models. The candidate countries from Central and Eastern Europe continue to be in the focus of the models of expansion and deepening of the European Union.

Conclusions. In the process of enlargement of the European Union, several models of its coexistence were developed. Germany is trying to form a model of "Core Europe" with clear federalist tendencies with a narrowing of the circle of participants. In such a model, Germany and France should become leaders. The French model of "concentric circles" distinguishes countries according to the degree of cooperation in certain policy areas. The British model of "flexible Europe" lost its relevance after the withdrawal of Great Britain from the EU.

Keywords: European integration, European Union, models of European integration, "schools" of European integration, enlargement of the European Union, Central and Eastern Europe, partner country, candidate country

Теоретичні засади та моделі європейської інтеграції

Борисова Ольга, Руднік Денис*Комуніальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради (Харків, Україна)*

Анотація

Актуальність. Шлях України до Європейського Союзу потребує попереднього вивчення провідних «шкіл» європейської інтеграції для розуміння ставлення провідних країн ЄС шансів країн-кандидатів з Центрально-Східної Європи на повноцінне та всеосяжне входження.

Метою дослідження є визначення провідних моделей європейської інтеграції, розроблених теоретиками та практиками державного управління Великобританії, Франції та Німеччини у другій половині ХХ ст.

Результати. У статті на основі аналізу праць німецького політолога, професора Вольфганга Теодора Вессельса та іншої наукової літератури розкриваються теоретичні та методологічні засади осмислення і дослідження євроінтеграційних процесів. Досліджуються варіанти («школи») євроінтеграції, аналізуються моделі розвитку Європейського Союзу. У статті наголошується, що на відміну від попередніх часів, коли теорія європейської інтеграції випереджала практику, сьогодні практика випереджує теорію. А відповідно, настав час нових теорій і моделей. У центрі уваги моделей розширення та поглиблення Європейського Союзу продовжують залишатися країни-кандидати з Центрально-Східної Європи.

Висновки. У процесі розширення Європейського Союзу було напрацьовано кілька моделей його співіснування. Німеччина намагається сформувати модель «Європи ядра» з явними федералістськими тенденціями зі звууженням кола учасників. У такій моделі провідними мали б стати Німеччина та Франція. Французька модель «концентричних кіл» розрізняє країни за ступенем співробітництва в окремих сферах політики. Британська модель «гнучкої Європи» втратила свою актуальність після виходу Великобританії з ЄС.

Ключові слова: євроінтеграція, Європейський Союз, моделі євроінтеграції, «школи» євроінтеграції, розширення Європейського Союзу, Центрально-Східна Європа, країна-партнер, країна-кандидат

Стаття надійшла / Article arrived: 27.08.2024

Схвалено до друку / Accepted: 21.10.2024

Вступ.

Європейський інтеграційний процес – це процес постійний і такий, що характеризує Європейський Союз як систему, а в динаміці має циклічний характер. До середини ХХ століття теоретичні проекти об'єднання Європи випереджали можливості європейських країн до інтеграції, тобто практика відставала від теорії. Однак дві світові війни, що точилися більшою мірою саме в Європі, та «холодна війна» підштовхнули об'єднаним процесам в європейських країнах як задля самозбереження, так і, в певному сенсі, з метою заперечення прогнозу Отто Шпенглера щодо «присмерку Європи».

Утім, і сьогодні новітня російсько-українська війна, яка триває на Європейському континенті вже десять років (2014 – 2022 рр. – «гібридна» фаза, з 24.02.2022 р. – конвенційна війна), вносить свої важливі корективи у практику євроінтеграції. А ось теорія, на жаль, уже суттєво відстає, але нікуди не поділись ні самозбереження, ні примара «присмерку Європи». Потрібна зміна парадигми євроінтеграційного процесу. Це вимагає як сміливих нових кроків від провідних європейських політиків, так і нових теоретиків.

Питання розширення Європейського Союзу завжди було і є нерозривно пов'язане з процесом поглиблення інтеграції в цій структурі. Але взаємодія цих двох процесів досить суперечлива. Головну роль тут відіграє рівень економічних потенціалів країн, що об'єднуються, ступінь схожості між системами регулювання економічних і соціальних процесів. Тому до 1990-х рр. Європейський Союз на практиці втілював принцип «спочатку поглиблення, потім розширення». Поглиблення означало все більш повне об'єднання певних сфер економіки й політики національних держав, що стимулювалося формуванням наднаціональних інститутів Співтовариства.

Після підписання Маастрихтського договору 1992 року Європейський Союз вийшов на новий етап інтеграції, пов'язаний з розвалом СРСР і корінними трансформаціями в Центральній і Східній Європі (ЦСЄ), що вимагало термінової реакції. У європейському політичному і науковому середовищі пройшли бурхливі дискусії про те, яким шляхом далі має йти процес об'єднання Європи. Які ж погляди стали при цьому домінуючими та які моделі розвитку об'єднаної Європи були розроблені?

Аналіз попередніх публікацій.

Ці питання знайшли висвітлення в науковій літературі. Можна погодитись із О. Сокур, що історіографія проблемних питань теорії європейської інтеграції презентована ґрунтовними розробками представників федералізму (неофедералізму) (А. Етціоні, Дж. Піндер), функціоналізму (Д. Мітрані), неофункціоналізму (Е. Хаас, Д. Най, Р. Кеохейн, Л. Ліндберг, Ф. Шміттер)

і його альтернативними презентаціями, такими, зокрема, як міжурядовість (інтергавернменталізм) (С. Хоффман) та інституціоналізм (П. Пірсон, К. Армстронг, С. Балмер) (Сокур, 2015, с. 51). Дискусії з проблем теорії євроінтеграції точилися на фоні двох протилежних підходів – спочатку, але в меншій мірі, федералізму, в більшій мірі – функціоналізму (неофункціоналізму) і теорії міжурядовості (інтергавернменталізму) та їх наступних модифікацій.

Українська історіографія проблем європейської інтеграції, зокрема теоретичних питань розширення і поглиблення Європейського Союзу, активно розвивається з початку 2000-х років. У цьому контексті відзначимо ґрунтовне дослідження напрямів і концепцій європейської інтеграції В. Копійки (Копійка, 2005), праці щодо теоретичних моделей інтеграції Є. Кіш (2004), Є. Коваленко (2008), О. Ковальнової (2002; 2003), аналіз наукових теорій та методології дослідження євроінтеграційного процесу шляхом порівняння теорій європейської інтеграції І. Піляєва (2003) та ін.

Так було закладено основи української школи «європейських студій». в лоні якої з'явилися роботи С. Череватого (2010), О. Сокур (2015), О. Рудіка (2017; 2022) та ін. Надали ваги і ґрунтовності українським європейським студіям фундаментальні роботи С. Віднянського та А. Мартинова (Віднянський, Мартинов, 2011; Мартинов, 2019); з'явилися нові дослідження (Бурлака 2017; Щедрова, Тіркус, 2014), у тому числі й наші (Борисова, 2024; Борисова, Климов, 2018; Bogysowa & Rudnik, 2024), словники, довідники (Чернега, 2019; Вайденфельд & Вессельс, 2007; Марченко, 2006), навчальні посібники, численні матеріали наукових конференцій, де висвітлюються проблеми теорії та методології європейської інтеграції (Макаренко, & Хомутенко, 2018; Копійка, 2021; «Матеріали міжнародної конференції», 2021; Прокопенко, Рудік, & Рудік, 2021, «ЄС-Східне партнерство», 2024 та ін.) тощо.

Однак дослідження теоретичних моделей розширення і поглиблення ЄС, як і політичних теорій європейської інтеграції в цілому, слід продовжувати на засаді їх глибокого переосмислення відповідно до теоретичних засад розвитку сучасного євроінтеграційного процесу. Це складно, адже з початку 2020-х рр. ми бачимо, що, на відміну від минулих часів, сьогодні теорія не встигає за практикою.

Звернемося до праць ученого, який, власне, і заклав основи теоретичного аналізу різних концепцій і моделей розвитку процесу європейської інтеграції. Це – німецький дослідник, професор, нині – завідувач кафедри імені Жана Монне Кьольнського університету Вольфганг Весселс. У своїх роботах він виділив чотири варіанти вирішення проблеми розширення і поглиблення Європейського Союзу. Автори і

прихильники кожної з них або притримуються однієї з опцій – «розширення» або «поглиблення», або ж передбачають їх одночасну реалізацію (Wessels, 1993; 1999; 2004). Роботи В. Весселса західними авторами аналізувалися не раз, ми деякі розвідки (Lequesne, 2007; Haßlinge, 2011 та ін.) також використаємо.

Метою дослідження є визначення провідних моделей європейської інтеграції, розроблених теоретиками та практиками державного управління Великої Британії, Франції та Німеччини у другій половині ХХ ст.

Результати дослідження.

Варіанти («школи») європейської інтеграції.

Перша «школа», згідно з В. Весселсом, вважає пріоритетним розширення Європейського Союзу. По-перше, після розвалу СРСР і кардинальних трансформацій в Центральній і Східній Європі (ЦСЄ) слід використати шанс подолання поділу Європи на два табори, тобто стану «Європи після Ялти». Приналежність до Західної Європи після 1945 року є не заслугою країн-членів ЄС, а тільки історичною випадковістю (Wessels, 1993, s. 18).

По-друге, швидке розширення Європейського Союзу позитивно вплине на стабілізацію економічних і політичних змін у ЦСЄ. Цьому мало сприяти те, що ЄС має здатність та інструменти здійснити такий вплив на внутрішньополітичний розвиток країн даного регіону, щоб «вони не повернулись до ксенофобії, авторитаризму, політичної та економічної відсталості» (Wessels, 1993; Lequesne, 2007).

І по-третє, продовження поглиблення до розширення стає небажаним, адже це як посилить «непрозорість» процедур ЄС для країн-кандидатів, так і збільшить обсяг вимог для них (Wessels, 1993, p. 19; Lequesne, 2007). Цю точку зору відстоювала Велика Британія. Але вона суперечила планам інтеграції у вигляді Європейського Союзу як наднаціонального федерального співтовариства. Лондон же ніколи й не приховував, що не є прихильником федералістської концепції, а підтримує концепцію «функціональної» Європи, згідно з якою загальні політичні дії можуть мати місце лише тоді, коли вони мають загальну користь (Haßlinge, 2011, p. 66-67).

Друга «школа» поєднує тих, хто віддає пріоритет поглибленню інтеграції в межах Євросоюзу. Це, насамперед, представники інститутів ЄС і окремих держав-членів (Франції та Іспанії) (Müller-Brandeck-Wocquet, 2001, p. 264-256). Вони стверджують, що розширення ЄС не в його інтересах, краще перетворити його в сильну в політичному й економічному відношенні організацію в межах уже існуючих кордонів. Поглиблення ЄС не може відбутись, якщо в нього вступають країни з більш низьким рівнем політичного й економічного розвитку, внаслідок чого ЄС не зможе стати стабілізуючим центром на Європейському континенті. Країни ЦСЄ будуть мати більшу користь, якщо ЄС буде їх підтримувати в межах

уже існуючих і перевірених на практиці програм, що призведе до виникнення «ефекту переливу» (spill-over-effect), тобто зростанню доходів від міжнародної торгівлі. Економічна ж неоднорідність Євросоюзу призведе до того, що Європа врешті-решт не зможе бути конкурентоздатною на міжнародному ринку (Lequesne, 2007, p. 6-9).

На початку 1990-х років, коли В. Весселс писав свої роботи, на такій позиції стояла Франція. Ще наприкінці 1980-х рр. президент Франції Франсуа Міттеран запропонував план створення «Європейської конфедерації», який не передбачав формування єдиного загальноєвропейського співтовариства; конфедерація мала створюватись поетапно. При цьому «Західноєвропейське Співтовариство» (ЄС) повинно було мати власну ідентичність, а конфедерація зі участі країн Південної і Східної Європи мала формуватись паралельно. Це був план так званої «половинчастої інтеграції», за якої країни ЄС і ЦСЄ співпрацювали б тільки щодо визначеного кола питань, таких як торгівля і безпека (Халецька, 1999, с. 64-65). Така позиція продемонструвала стриманість Франції щодо швидкого розширення Європейського Союзу. І її, хоча й у більш м'якій формі, Франція дотримувалась ще донедавна. Ситуація змінилась лише за другого президентства Еммануеля Макрона (Остапенко et al., 2014).

За В. Весселсом, третя «школа» вважає поглиблення ЄС процесом, який через деякий час забезпечить якість розширення, що в свою чергу не дозволить «розмити» успіхи інтеграції. Воно має здійснюватися постійно, при цьому значною мірою орієнтуючись на розширення. Відповідно, поглиблення – це не самоціль, а засіб проведення розширення, цієї бажаної події, яка повинна статися у короткостроковій перспективі. І проблеми в цьому може створити тільки недостатня гнучкість та неефективність самої інституціональної системи Європейського Союзу. Цього можна уникнути, якщо розробити таку стратегію поглиблення, метою якої було б розширення. Водночас ця стратегія має бути прозорою для країн-кандидатів, щоб вони могли готуватися до вступу, і доповненою окремою стратегією розширення (Wessels, 1993, p. 21; Lequesne, 2007, p. 6-9).

На цю позицію встала Німеччина. Справа в тому, що розширення Європейського Союзу на Схід знаходиться в площині її інтересів. Це пояснюється не тільки тісними економічними відносинами Німеччини з країнами ЦСЄ, які витікають з давньої традиції тісного співробітництва з державами на її східному кордоні, а й тим, що, якщо Східна Європа опиниться в ситуації політичної нестабільності та економічної кризи, ця країна стане головним «носієм страждань» від наслідків цих негативних явищ (наприклад, потоки міграції на Захід тощо) (Schwarz, 1994, p. 250-251).

Що ж до позицій інших країн-членів ЄС, то дослідниками відзначається, що позиції Великої Британії дотримувалась Данія. Країни Бенілюксу, Італія, Фінляндія, Швеція і Австрія поділяли позицію Німеччина, а так звані «країни згуртування» – Ірландія, Греція, Іспанія і Португалія, більшою мірою схилялися до точки зору Франції. Хоча аргументи останніх певною мірою відрізнялися від аргументації Франції, що пояснювалося їхнім небажанням втрачати фінансову підтримку з боку ЄС на користь нових членів з Центральної і Східної Європи (Докладніше: Dauderstädt, 1998, р. 151-162; Haßlinge, 2011, р. 74-76).

Проте, В. Весселс писав свої роботи тоді, коли Велика Британія ще була членом Європейського Союзу і висувала варіант «гнучкої Європи», тому дослідники приділяли увагу трьом варіантам – вже вказаній британській «гнучкій Європі», німецькій «Європі ядра» і французькій «Європі концентричних кіл». Четвертий варіант, який складався з плану президента Франції Франсуа Міттерана (1989 р.), що, як ми зазначали вище, мав назву «Європейської конфедерації» (хоча він більше тяжів до федералізму), а також діяльності організації «Центрально-Європейська ініціатива» зі створення «Дунайсько-Адріатичної групи» для співробітництва в політичній і економічній сферах, не мали ваги в європейських дебатах щодо майбутнього Європейського Союзу, тому залишилися маловивченими в історіографії, хоча деякі дослідники це відзначали.

В українському дослідницькому полі це видно, зокрема, з того, що в Словнику-довіднику, що вийшов у 2001 році і був втретє перевиданий у 2006-му (Марченко, 2006, с. 35-36), як і в статтях деяких наших дослідників (наприклад, Є. Кіш), аналізуються саме вказані вище три моделі як базові, основні. А втім, у цьому своєму висновку вчені праві.

Однак, після Brexit впливи Великої Британії в Європейському Союзі різко зменшились. Тож ті країни-члени ЄС, які підтримували британський варіант розвитку інтеграційних процесів (Данія, країни Бенілюкс, Італія, Фінляндія), можливо, деякий час і в подальшому будуть притримуватись цієї позиції, але, скоріш за все, без Великої Британії вона буде ставати все більш слабкою. Це важливо відзначити, адже саме британська модель розвитку Євросоюзу максимально стримувала федералістські тенденції в ньому. Детальніше про це нижче.

Моделі розвитку Європейського Союзу.

Важливо підкреслити, що саме визначення ролі процесу розширення на Схід є однією з головних ознак усіх моделей розвитку Європейського Союзу. І найважливішу роль ця тема відіграє в моделі «Європи ядра». Тому ми з неї й починаємо.

Німецька модель «Європи ядра» (або «Документ Шойбле-Ламерса») була представлена 1 вересня 1994 р. фракцією ХДС/ХСС Бундестагу. У ній уявлялось

можливим спочатку прийняття країн Вишеградської групи і, можливо, Словенії «приблизно до 2000 року» та допускався кожен наступний крок у поглибленні Європейського Союзу тільки в тісному контакті із запланованим розширенням. Також вона мала на меті запобігання, у зв'язку з розширенням, «розпаду» ЄС на південно-західну групу на чолі з Францією та північно-східну на чолі з ФРН, як також і принципове забезпечення «тісної прив'язки» Німеччини до Європейського Союзу (Haßlinge, 2011, р. 69-70).

У такий спосіб Німеччина намагалася розв'язати подвійну дилему своєї зовнішньої політики. Перша полягає в тому, що сусіди після об'єднання Німеччини почали остерігатись, що вона буде прагнути гегемонії в ЄС, або ж вийде з нього і знов обере «особливий німецький шлях», а друга – у тому, що сам Берлін з моменту об'єднання робив усе, щоб активізувати свого роду у зовнішній політиці.

Дана модель пропонує створення «ядра Європи», яке має складатись із Німеччини, Франції, країн Бенілюксу, Данії й Ірландії. Вибір цих держав був заснований на їх здатності виконувати критерії конвергенції, передбачені Маастрихтським договором для третього ступеня Економічного і Валютного союзу (ЄВС). Хоча декларована була відкритість і для інших держав-членів Європейського Союзу (Brigot, 1994, р. 9-13; Haßlinge, 2011, р. 73-74).

Усередині «Європи ядра» має бути «проядро» – тандем Франція-Німеччина, які при цьому не можуть створювати власних інститутів. Навпаки, слід модифікувати Маастрихтський договір так, щоб зміни в ньому не приймались односторонньо – щоб не було перешкоджань з боку країн, які не можуть чи не хочуть брати участь у спільних політиках (Bogusowa, Rudnik, 2024, р. 22). Дві інші моделі – «Європа концентричних кіл» і «гнучка Європа» – не мали термінів розширення і використовували принцип диференційованої інтеграції.

Так, розроблена колишнім прем'єр-міністром Франції Едуаром Баладюром «Європа концентричних кіл» передбачала три різного ступеня інтегрованості «кола» держав. У зовнішнє коло входять асоційовані члени ЄС, у друге – всі члени ЄС, а у внутрішнє, третє – держави, готові до більш тісного співробітництва в окремих сферах політики. Франція відкидає ідею одного центрального ядра, що складалося б на основі членства в ЄВС. Вона вважає, що склад «внутрішнього ядра» має мінятися в залежності від галузей співробітництва (Haßlinge, 2011, р. 71-72; Müller-Brandeck-Vocquet, 2001, р. 258-273). На сьогоднішній день, як зазначає О. Рудік, для відповіді на виклики, зумовлені війною у Європі, «знадобиться авангард провідних і впливових держав-членів, які готові відмовитися від своїх національних прерогатив і поділитися своїм суверенітетом заради спільного європейського суверенітету та стратегічної

автономії. Менша група (або «ядро») країн, тобто глибше внутрішнє коло – це саме те, що потрібно ЄС, а не більш вільне зовнішнє коло» (Рудік, 2022, с. 127). Модель «гнучкої Європи», запропонована колишнім прем'єр-міністром Великої Британії Джоном Мейджором, загалом відповідала французькій моделі, але відкидала навіть умовний поділ держав Європейського Союзу на якісь «кола» (Haßlinge, 2011, р. 73-74, 77-78).

Для Франції, однієї з держав-переможниць у Другій світовій війні завжди було і є важливим не допустити гегемонії Німеччини в Європі й водночас за допомогою економічної підтримки Європейського Союзу повернути собі історично приналежну їй роль світової держави (Докладніше: Brigot, 1994). Незважаючи на те, що для Франції розширення Європейського Союзу на Схід ні з точки зору стримування Німеччини, ні з точки зору прагнення до гегемонії в Європі не було бажаним, адже у неї немає спільних кордонів з країнами ЦСЄ, вона підтримала прийняття цих країн – все з тієї ж причини: прагнення утримати контроль над Німеччиною (Deubner, 1994, р. 14). Водночас Париж став ініціатором розробки заходів з послаблення для Євросоюзу тиску розширення на Схід і досягнення певних стабілізуючих ефектів у державах ЦСЄ, щоб зменшити потребу в діях самого Європейського Союзу (Haßlinge, 2011, р. 66-67).

Так був розроблений знаменитий «Європейський пакт стабільності». Він був представлений в червні 1993 року вже згаданим нами Едуаром Баладюром і підписаний всіма членами ОБСЄ 20 березня 1995 р. (Steuer, 1997).

Весь час існування Європейського Союзу теорія європейської інтеграції, представлена описаними нами «школами» і моделями, не була піддана серйозній критиці, і в ній не були зроблені якісь суттєві зміни. Практика ж дещо змінилася після того, як Російська Федерація розпочала проти України «гібридну війну» (20.02.2014–24.02.2022 рр.) – Європейський Союз став застосовувати проти РФ режим санкцій, а Україні надавав фінансову, консультативну та ін. допомогу.

Проте водночас, особливо після ухвалення у 2016 році Глобальної стратегії безпеки – «Загальне бачення, єдиний підхід: сильна Європа. Глобальна стратегія Європейського Союзу із зовнішньої політики і політики безпеки» (ГСБ) (Mogherini), у якій було зазначено, що гарантії безпеки ЄС дає тільки країнам-членам Європейського Союзу, багато європейських політиків стали наполягати на тому, що з урахуванням загрози ісламського тероризму НАТО є сенс розширювати насамперед у балканському напрямку. Тобто Європа в той час виказала явне бажання захищати тільки свої території (Борисова & Климов, 2018, с. 376). Цим країни-члени Європейського Союзу показали, що військової допомоги від ЄС Україні в той час чекати було марно.

Пізніше стане ясно, що, коли в тому ж 2016 році США розширили санкції, додавши до санкційного списку компанії, пов'язані з будівництвом Керченського мосту та дочірні підприємства Газпрому, Німеччина в цей час уже повним ходом домовлялась із Путіним про будівництво «Північного потоку-2», спрямованого саме проти України (Борисова, 2024, с. 179).

Утім, ситуація різко змінилася після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. (конвенційний етап новітньої російсько-української війни). Країни Європейського Союзу прийняли і поселили в себе мільйони біженців з України, в основному – жінок з малими дітьми (навіть зважаючи на можливі проблеми на власному ринку праці), в рази збільшили фінансову та військову допомогу Україні (Довбиш, 2019, с. 91-92; Рудік, 2022, с. 127; Gut angekommen auf dem Arbeitsmarkt).

Уже 28 лютого 2022 р. Україна подала заявку на вступ до ЄС, а навесні підготувала відповіді на запитальник від Єврокомісії, який стосувався політичних і економічних параметрів України. І вже в червні 2022 року Україна, а також Республіка Молдова отримали статус кандидата на членство в Європейському Союзі. Кандидатський статус підвищив українські позиції щодо подальшого членства в ЄС. Такий безпрецедентно швидкий «стрибок» України на шляху до членства в Європейському Союзі порвав усі концепції «поступового розширення», «розширення тільки після поглиблення» тощо.

Утім, головною зміною в політиці ЄС щодо України після 24 лютого 2022 р. стало надання нашій державі військової допомоги в рамках Європейського фонду миру, створеного в березні 2021 року. У листопаді 2022 року почала роботу Військово-консультативна місія ЄС в Україні (EUMAM), завдяки якій тут же почались навчання українських військових у державах Європейського Союзу. Вперше в історії ЄС були ухвалені рішення щодо фінансування потреб країни-партнера в летальному озброєнні. Європейський Союз вперше використав ресурси не зі свого бюджету, а ресурси всіх держав-членів для озброєння країни, яка перебуває у стані війни (Брайлян, 2023).

Як бачимо, все тільки-но зазначене відбувалось у Європейському Союзі вперше. А відповідно, саме під впливом героїчної боротьби українців з Росією відбуваються кардинальні зміни в політиці Європейського Союзу. Практика інтеграції вже семимильними кроками починає випереджати теорію. Хтось має взяти на себе сміливість продовжити і глибоко переробити те, що було зроблене Вольфгангом Весселсом та його учнями і послідовниками. Потрібні нові «школи» і нові моделі розвитку Європейського Союзу.

Висновки

Викладене вище дає нам підстави до наступних висновків.

1. Усі «школи» і моделі збігаються з позицією країн, які їх розробили і представили. Весь час існування Європейського Союзу вони не піддавались якимось глибоким корективам.

2. У моделі «Європи ядра» явно проступають федералістські тенденції. Німеччина намагається, звужуючи коло учасників, зробити те, що не вдається на рівні всього Євросоюзу – створити федеративну європейську державу.

3. На недопущення цього був спрямований метод диференційованої інтеграції. В його річищі найбільше працювала британська модель «гнучкої Європи», але вона стає неактуальною після Брекзиту. На противагу федералізму сьогодні працює тільки французька модель «Європи концентричних кіл».

4. Уже 10 років на Європейському континенті йде новітня російсько-українська війна. Але тільки з початком конвенційної фази війни (з 24 лютого 2022 р.) а політиці ЄС щодо України настали кардинальні зміни. Практика за більш, ніж два роки уже закріпилася, тож виникла нагальна потреба формування нових інтеграційних теорій розвитку Європейського Союзу.

Є підстави і до застережень.

1. У Франції раніше була тенденція до федералізму (план Франсуа Міттерана), тож не виключено, що вона врешті решт змінить свою модель і встане на федералістську позицію. І тоді суперництво між нею і Німеччиною стане невідворотнім. В умовах російсько-української війни у Франції в руках є дуже вагомий козир – ядерна зброя, і президент Франції Еммануель Макрон активно його вже використовує. І тоді єдине, що може врятувати Європейський Союз, – це формування нового «центру сили» в Європі в обличчі Великої Британії. Чим активнішим буде в цьому відношенні Лондон, тим ближче будуть позиції Франції і Німеччини в ЄС, що буде змушувати їх обох стримувати свої гегемоністські устремління.

2. Історично Європа бурно розвивалася саме в конкурентній боротьбі різних центрів тяжіння. Більш ніж 30-річне існування одного центру в Європі (Європейський Союз) призвело до застою в розвитку Європейської цивілізації. Виникнення нового центру тяжіння в обличчі Великої Британії об'єктивно є бажаним і прогресивним явищем. І для Європейського Союзу (Франція і Німеччина змушені будуть домовлятися), і для всієї Європейської цивілізації. Інакше Європа загине. Той же Еммануель Макрон це зрозумів і став першим політиком такого високого рівня, який сказав про це вголос.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Борисова, О. В. (2024). *Європейський досвід інтеграції та участі у розв'язанні збройних конфліктів*. (Навчальний посібник для закладів вищої освіти). Харків: ФОП Бровін О.В.
- Борисова, О. В., & Климов, А. О. (2018). *Історія української державності: у 2-х томах*. (Підручник для закладів вищої освіти). Київ: Кондор. Т. 2.
- Брайлян, Є. (2023). Динаміка підтримки України з боку Євросоюзу після вторгнення рф. *Армія inform*. Відновлено з <https://armyinform.com.ua/2023/03/07/dynamika-pidtrymky-ukrayiny-z-boku-yevrosoyuzu-pislya-vtorgnennya-rf>
- Бурлака, О. О. (2017). Моделі інтеграційного розвитку Європи: порівняльний аналіз структурно-функціональних характеристик. *Соціально-політичні студії*, 1, 10-12.
- Вайденфельд, В., & Вессельс, В. (Ред.). (2007). *Європа від А до Я = Europa von A bis Z*. (Довідник з європейської інтеграції). Львів: Імперіал.
- Віднянський, С. В., & Мартинов, А. Ю. (2011). *Об'єднана Європа: від мрії до реальності*. Київ.
- Довбиш, М. (2019). Міграційна криза в країнах Європейського Союзу в контексті сучасних міграційних процесів (на прикладі французької міграційної моделі). *European Political and Law Discourse*, 6(6), 89-95.
- ЄС-східне партнерство в умовах геополітичних змін і безпекових викликів: можливості та нові формати співпраці*. (Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 6-7 червня 2024 р.)) (2024). Київ. 2024.
- Кіш, С. Б. (2004). Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції. *Політичний менеджмент*, 6 (9), 103-114.
- Коваленко, Є. О. (2008). Концептуально-методологічні засади аналізу євроінтеграційної політики. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 32, 210-219.
- Ковальова, О. (2002). Євроінтеграційна теорія транснаціоналізму і її новітні модифікації. *Наукові записки: збірник*, 20, 199-209.
- Ковальова, О. О. (2003). Неофункціоналізм проти традиційних підходів в теоріях європейської інтеграції. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 1(27), 114-117.
- Копійка, В. В. (2005). *Європейський Союз: Досвід розширення і Україна*. Київ: Юридична думка.
- Копійка, В. В. (Ред.). (2021). *Європейський Союз у міжнародних відносинах*. (Навчальний посібник). Київ: ВПЦ «Київський університет».
- Макаренко, М. І., & Хомутенко Л. І., (Ред.) (2018). *Європейська інтеграція*. (Навчальний посібник). Київ: Центр учбової літератури.
- Мартинов, А. (2019). Процес європейської інтеграції як феномен. *Європейські історичні студії*, №12, С. 48-76.
- Марченко, М., (Ред.). (2006). *Європейський Союз*. (Словник-довідник). Київ: Вид-во К.І.С.
- Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Принциповий прагматизм ЄС – наслідки для Східної та Південно-Східної Європи: політичні, економічні, правові та комунікаційні аспекти»*. (2021). Київ.

- Остапенко, К., Паламарчук В, Федь, Н., & Ткачук, Є. (Ред.) (2024). *Нариси зовнішньої політики Франції: реконструкція перспективи Еммануеля Макрона*. Відновлено з https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2024-07/Реконструкція_візії_Еммануеля_Макрона.pdf
- Піляев, І. С. (2003). Неофункціоналістське бачення європейської інтеграції: спроба критичного аналізу. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія «Філософія. Політологія»*, 58, 44-49.
- Прокопенко, Л. Л., Рудік, О. М., & Рудік, Н. М. (2021). *Інституційна система ЄС*. (Навчальний посібник). Дніпро: ДРІДУ НАДУ.
- Рудік, О. М. (2017). Майбутнє ЄС в контексті сценаріїв його розвитку до 2025 р. *Аспекти публічного управління*, 5(11), 60-70. <https://doi.org/10.15421/15201740>
- Рудік, О. М. (2023). Політика розширення ЄВ в 2022 р.: ключові висновки та рекомендації Європейської Комісії в контексті концепції трансформаційної сили Союзу. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 6(1), 125-131.
- Сокур, О. В. (Ред.) (2015). Європейська інтеграція: теоретичні засади та еволюція поглядів. *Актуальні проблеми політики (збірник наукової праці)*, 55, 50-58.
- Халецька, Л. П. (1999). Позиція Франції з проблеми розширення Європейського Союзу на схід. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*, 64–67.
- Череватий, С. В. (2010). Розвиток ідеї європейської інтеграції та її значення для України. *Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї*, 19, 358-366.
- Чернега, О. Б. (Ред.). (2019). *Довідник з європейської інтеграції*. Кривий Ріг.
- Щедрова, Г. П., & Тіркус, Ю. С. (2014). Концептуалізація наукових підходів до аналізу політичного євроінтеграційного процесу. *Політологічні записки*, (10), 5-21.
- Borysowa, O., & Rudnik, D. (2024). Die Erweiterungs- und Vertiefungsmodelle für Europäische Union. *ЄС-східне партнерство в умовах геополітичних змін і безпекових викликів: можливості та нові формати співпраці (Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 6-7 червня 2024 р.)* (с. 20-24). Київ.
- Brigot, A. (1994). Frankreich und Europa. Aus Politik und Zeitgeschichte. *Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament*. 21.10.1994. APuZ 42. Retrieved from <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/archiv/537110/frankreich-und-europa/>.
- Dauderstadt, M. (1998). EU-Osterweiterung: Wirkungen, Erwartungen und Interessen in den Beitrittsländern. *Integration*, 21(3), 149-167. Retrieved from <http://www.dauderstaedt.de/pdf/1998-EU-OsterweiterungWirkungenErwartungenundInteres>
- Deubner, C. (1994). *Deutsche Europapolitik: Von Maastricht nach Kerneuropa?* Baden-Baden Nomos Verlagsgesellschaft, December. Retrieved from <https://www.swp-berlin.org/en/publication/deutsche-europapolitik-von-maastricht-nach-kerneuropa>.
- Gut ankommen auf dem Arbeitsmarkt*. (2024). Retrieved from <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/ukraine-gefluechtetearbeit-2166832#:~:text=Die%20Mehrheit%20der%20ukrainischen%20Schutzsuchenden,knapp%20zwei%20Drittel%20davon%20Frauen>.
- Haßlinge, G. (2011). *Europa der verschiedenen Geschwindigkeiten. Eine rechtsentwicklungsgeschichtliche und -politische Analyse der differenzierten Integration*. Graz.
- Lequesne, Ch. (2007). *Die Außenpolitik von Jacques Chirac oder: Frankreich ohne Überraschungen Die Außenpolitik von Jacques Chirac oder: Frankreich ohne Überraschungen*. Retrieved from <https://sciencespo.hal.science/hal-01066101/document>
- Mogerini: Mogherini: Eine globale Strategie wird es der EU ermöglichen, ihr erhebliches Potenzial auszuschöpfen. (2016). 18.10.2016. *Le Service Diplomatique de l'Union européenne*. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/node/12278_fr.
- Müller-Brandeck-Bocquet, G. (2001). Frankreichs Europapolitik unter Chirac und Jospin: Abkehr von einer konstruktiven Rolle in und für Europa? *Integration*, 24(3), 258-273. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/24220568>
- Schwarz, S. (1994). Deutschland und die Instabilität des Ostens. Risiken in Osteuropa und Wege ihrer Minderung. *Deutschland-Archiv*, 3, 249-257. Retrieved from <https://ebsees.staatsbibliothek-berlin.de/all.html?data=42234>
- Steuer, W. (1997). Der Europäische Stabilitäts- und Wachstumspakt – ein wirksames Mittel zur Disziplinierung der Haushaltspolitik? *Diskussionsbeitrag*, 121, Dezember. Retrieved from <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/104891/1/tdb121.pdf>
- Wessels, W. (1993). Deepening Versus Widening? Debate on the Shape of EC-Europe in the Nineties. *Europäische Schriften des Instituts für Europäische Politik*, Bd. 70, 17-56.
- Wessels, W. (1999). Das politische System der Europäischen Union. *Die politischen Systeme Westeuropas*, 713-745.
- Wessels, W. (2004). Das politische System der Europäischen Union. *Die politischen Systeme Westeuropas*, 779-817.

REFERENCES

- Borysova, O. V. (2024). *European experience of integration and participation in the resolution of armed conflicts*. (A study guide for higher education institutions). Kharkiv: Brovin O. V.
- Borysova, O. V., & Klymov, A. O. (2018). *History of Ukrainian statehood: in 2 volumes*. (Textbook for higher education institutions). Kyiv: Condor. Vol. 2.
- Borysowa, O., & Rudnik, D. (2024). Die Erweiterungs- und Vertiefungsmodelle für Europäische Union. *EU-Eastern Partnership in the context of geopolitical changes and security challenges: opportunities and new formats of cooperation (Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference (Chernivtsi, June 6-7, 2024)*, (pp. 20-24). Kyiv.
- Braylyan, E. (2023). Dynamics of support for Ukraine from the European Union after the Russian invasion. *Armiia inform*. Retrieved from <https://armyinform.com.ua/2023/03/07/dynamika-pidtrymky-ukrayiny-z-boku-yevrosoyuzu-pislya-vtorgnennya-rf>
- Brigot, A. (1994). Frankreich und Europa. Aus Politik und Zeitgeschichte. *Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament*. 21.10.1994. APuZ 42. Retrieved from <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/archiv/537110/frankreich-und-europa/>.
- Burlaka, O. O. (2017). Model of integration in Europe: A comparative analysis of the structural and functional characteristics. *Social and political Studies*, 1, 10-12.

- Cherevaty, S. V. (2010). Development of the idea of European integration and its significance for Ukraine. *Modern Ukrainian politics. Politics and political scientists about it*, 19, 358-366.
- Chernega, O. B. (Ed.). (2019). *Handbook on European integration*. 3rd ed., revision. and added Kryvyi Rih.
- Dauderstädt, M. (1998). EU-Osterweiterung: Wirkungen, Erwartungen und Interessen in den Beitrittsländern. *Integration*, 21(3), 149-167.
- Deubner, C. (1994). *Deutsche Europapolitik: Von Maastricht nach Kerneuropa?* Baden-Baden Nomos Verlagsgesellschaft, December. Retrieved from <https://www.swp-berlin.org/en/publication/deutsche-europapolitik-von-maastricht-nach-kerneuropa>.
- Dovbysh, M. (2019). Migration crisis in European Union countries in the context of current migration processes (based on the French migration model). *European Political and Law Discourse*, 6(6), 89-95.
- EU-Eastern Partnership in the context of geopolitical changes and security challenges: opportunities and new formats of cooperation. (Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference (Chernivtsi, June 6-7, 2024).
- Gut ankommen auf dem Arbeitsmarkt. (2024). Retrieved from <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/ukraine-gefluechtete-arbeit-2166832#:~:text=Die%20Mehrheit%20der%20ukrainischen%20Schutzsuchenden, knapp%20zwei%20Drittel%20davon%20Frauen>.
- Haßlinger, G. (2011). *Europa der verschiedenen Geschwindigkeiten. Eine rechtsentwicklungsgeschichtliche und -politische Analyse der differenzierten Integration*. Graz.
- Khaletska, L. P. (1999). The position of France on the problem of the expansion of the European Union to the east. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv University*, 64-67.
- Kish, Ye. B. (2004). Searches for theoretical models of European integration. *Political Management*, No. 6 (9), 103-114.
- Kopiyka, V. V. (2005). *The European Union: The experience of enlargement and Ukraine*. Kyiv.
- Kopiyka, V. V. (Ed.). (2021). *The European Union in international relations*. (Educational handbook). Kyiv: Kyiv University.
- Kovalenko, Ye. O. (2008). Conceptual and methodological principles of European integration policy analysis. *Humanitarian bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy*, 32, 210-219.
- Kovaliova, O. O. (2002). Eurointegration theory of transnationalism and its latest modifications. *Scientific notes*, 20, 199-209.
- Kovaliova, O. O. (2003). Neofunctionalism versus traditional approaches in theories of European integration. *Grani*, 1 (27), 114-117.
- Lequesne, Ch. (2007). *Die Außenpolitik von Jacques Chirac oder: Frankreich ohne Überraschungen Die Außenpolitik von Jacques Chirac oder: Frankreich ohne Überraschungen*. Retrieved from <https://sciencespo.hal.science/hal-01066101/document>
- Makarenko, M. I., Khomutenko L. I. (Ed.). (2018). *European integration*. (Textbook). Kyiv: Center for Educational Literature.
- Marchenko, M. (Ed.). (2006). *European Union*. (Dictionary). Kyiv: K.I.S. Publishing.
- Martynov, A. (2019). The process of European integration as a historical phenomenon. *European Historical Studies*, 12, 48-76.
- Mogerini, F. Eine globale Strategie wird es der EU ermöglichen, ihr erhebliches Potenzial auszuschöpfen. (2016). 18.10.2016. *Le Service Diplomatique de l'Union européenne*. Retrieved from https://www.eas.europa.eu/node/12278_fr.
- Müller-Brandeck-Bocquet, G. (2001). Frankreichs Europapolitik unter Chirac und Jospin: Abkehr von einer konstruktiven Rolle in und für Europa? *Integration*, 24(3), 258-273.
- Ostapenko, K., Palamarchuk, V., Fed, N., & Tkachuk, Ye. (Ed.). *Essays on French Foreign Policy: Reconstructing Emmanuel Macron's Perspective*. Retrieved from <https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2024->
- Pilyaev, I. S. (2003). Neofunctionalist vision of European integration: an attempt at a critical analysis. *Bulletin of Kyiv National University named after Taras Shevchenko. Series "Philosophy. Political Science"*, 58, 44-49.
- Proceedings of the International Scientific Conference "The EU principled pragmatism: consequences for Eastern and South-Eastern Europe: political, economic, legal and communication aspects"*, 21-22 May 2021, Kyiv.
- Prokopenko, L. L., Rudik, O. M., & Rudik, N. M. (2021). *Institutional system of the EU*. (Textbook). Dnipro: DRIDU NADU.
- Rudik, O. M. (2017). The future of the EU in the context of scenarios for its development by 2025. *Public administration aspects*, 5(11), 60-70. <https://doi.org/10.15421/15201740>
- Rudik, O. M. (2023). EU enlargement policy in 2022: key conclusions and recommendations of the European Commission in the context of the Union's transformation power concept. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 6(1), 125-131.
- Schwarz, S. (1994). Deutschland und die Instabilität des Ostens. Risiken in Osteuropa und Wege ihrer Minderung. *Deutschland-Archiv*, 3, 249-257.
- Shchedrova, G. P., & Tirkus, Yu. S. (2014). Conceptualization of scientific approaches to the analysis of the political European integration process. *Political Science Notes*, 2(10), 5-21.
- Sokur, O. V. (Ed.). (2015). European integration: theoretical foundations and evolution of views. *Actual problems of politics (collection of scientific works)*, 55, 50-58.
- Steuer, W. (1997). *Der Europäische Stabilitäts- und Wachstumspakt – ein wirksames Mittel zur Disziplinierung der Haushaltspolitik?* Diskussionsbeitrag, 121, Dezember. Retrieved from <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/104891/1/tdb121.pdf>.
- Vidnyanskyi, S. V., & Martynov, A. Yu. (2011). *United Europe: from dream to reality*. Kyiv.
- Weidenfeld W., Wessels, W. (Hrsg.) (2007). *Europa von A bis Z: Taschenbuch der europäischen Integration*. Lwiw: Imperial.
- Wessels, W. (1993). Deepening Versus Widening? Debate on the Shape of EC-Europe in the Nineties. *Europäische Schriften des Instituts für Europäische Politik*, 70, 17-56.
- Wessels, W. (1999). Das politische System der Europäischen Union. *Die politischen Systeme Westeuropas*, 713-745.
- Wessels, W. (2004). Das politische System der Europäischen Union. *Die politischen Systeme Westeuropas*, 779-817.